

УДК 339.7

*І. І. Д'яконова, д-р екон. наук,
ДВНЗ "Українська академія банківської справи НБУ"*

ДІЯЛЬНІСТЬ ОФШОРНИХ ЗОН У МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСОВИХ ВІДНОСИНАХ: ЗНАЧЕННЯ ТА РЕГУЛЮВАННЯ

У статті досліджуються тенденції функціонування офшорних зон у міжнародних фінансових відносинах, визначаються методи, що використовують розвинуті країни світу на сучасному етапі з метою регулювання діяльності офшорних зон, детінізації обігу капіталу та підвищення фінансового потенціалу світового фінансового ринку.

Ключові слова: офшорні зони, міжнародна банківська справа, світовий фінансовий ринок, банківська система, економічна система, банки.

Постановка проблеми. Головною причиною формування сучасної мережі офшорних фінансових центрів є значна мобільність фінансових активів у цілому, а також той факт, що темпи зростання світового фінансового ринку значно випереджають темпи зростання реальної економіки. Очевидним імпульсом для збільшення швидкості перетікання фінансових активів на світовому фінансовому ринку наприкінці 70-х років минулого сторіччя стало затвердження умов функціонування Ямайської валютної системи. Лібералізація валютного ринку, визначена як пріоритет функціонування Ямайської валютної системи, у свою чергу, виступила як каталізатор розвитку інфраструктури та технологій усіх секторів фінансового ринку. Зростання прибутковості операцій з фінансовими активами та відкритість кордонів для капіталу призвели до активного залучення до процесів фінансової комунікації інституційних одиниць, метою діяльності яких стало скорочення питомої ваги податків у структурі доходів від операцій з фінансовими активами. Сучасна ієрархія цих центрів сформувалася протягом останніх десятиліть під впливом як суто економічних факторів, так і змін у внутрішній політиці розвинутих країн. Офшорний бізнес постійно видозмінюється та ускладнюється, адаптуючись до нових вимог і умов, спричинених змінами законодавчої бази. Як наслідок, ускладнюються і схеми використання офшорних зон. Сьогодні питання функціонування офшорних зон – чи не одне з найбільш суперечливих. Метою їх створення були економічно обґрунтовані процеси, однак у зв'язку з недобросовісністю суб'єктів господарювання питання щодо доцільності використання "податкових гаваней" у такому обсязі та в достатньо вільному доступі

стає дедалі актуальнішим. Тож пріоритетом у реалізації регулюючої ролі світових фінансів залишається пошук дієвих інструментів детінізації доходів суб'єктів господарювання, отриманих за допомогою використання офшорних фінансових центрів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема становлення та функціонування офшорних зон присвячено багато досліджень, зокрема праці Г. А. Матусовського, С. А. Худолея, Ю. В. Сорокіна, Ю. О. Волкова, Н. П. Кучерявенка, С. А. Квасова, В. І. Антипова, А. Ф. Волобуєва, В. А. Предборського, О. Є. Користіна, В. В. Лисенко та інших. Наукові доробки вказаних авторів дозволили сформуувати концепцію розвитку та функціонування офшорних структур. Разом з цим слід зазначити, що в опрацьованих літературних джерелах не знайдено чіткої систематизації та емпіричного підтвердження дієвості практичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення механізму протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом за допомогою офшорних структур.

Метою статті є розкриття ролі та значення офшорних зон з мікрота макроекономічної точок зору, а також систематизація світових тенденцій запровадження регулятивних методів впливу на діяльність офшорних територій у світі.

Виклад основного матеріалу. З теоретичної точки зору в рамках проведення даного дослідження автор спирається на термінологічну концепцію, що підходить до визначення синонімічних понять “офшорні зони”, “офшорні території”, “офшорні юрисдикції” з точки зору поєднання суто економічного та географічного підходів, а також підходів, що використовуються світовою фінансовою спільнотою. Відповідно до класифікації міжнародних організацій FATF (The financial action task force on money laundering) та FSF (Financial stability forum) термін “офшорний фінансовий центр” застосовується до територій, які мають розвинутий ринок капіталів, ліберальний податковий і валютний режим та ігнорують рекомендації міжнародних фінансових установ про вдосконалення міжнародного регулювання та контролю за банківською і фінансово-валютними системами [7].

Останнім часом європейське співтовариство почало з прохолодою ставитися до компаній із “податкових гаваней”, спрямовуючи свою ділову активність до країн, які не мають офшорної юрисдикції, проте є привабливішими з точки зору податкового планування [4, с. 45–46]. Фінансова криза змусила провідні економічні держави уважніше ставитися до фінансових витрат від використання платникам податків офшорів. Тому багато європейських юрисдикцій припинили або суттєво лімітували використання офшорних податкових режимів. Так, Люксембург

припинив реєструвати такого типу компанії з кінця 2010 року. Усунула офшорний режим фінансово-холдингових компаній Бельгія.

На сьогодні впроваджуються нові, зручні й ефективні в податковому розумінні режими. Одним із прикладів цього нововведення є встановлення податкового режиму або податкове звільнення для всіх (у тому числі для власних резидентів). Таку політику ведуть країни Бенілюксу.

Нідерланди на початку десятиліття посилили вимоги до видачі сертифікатів резидентства для холдингових і фінансових компаній. Крім того, було скасовано податок на статутний капітал, що призвело до здешевлення створення компанії, та знижено податок на дивідендні виплати. Люксембург запровадив режим сек'юритизаційних компаній, коли фактично дивідендні платежі вираховувалися з податкової бази та дозволяли довільно зменшувати останню до нуля за наявності суттєвого прибутку. Крім того, введено режим компаній з високоризикованими інвестиціями SICAR, де доходи від вкладень у високоризиковані інструменти звільнялися від оподаткування. Бельгія проводить зміни в податковій політиці, яка дуже схожа на дії Нідерландів. Вона скасувала податок на внесок у статутний капітал і податок на дивіденди, що розподіляються в країні, з якими існують угоди про запобігання подвійного оподаткування. Однак Бельгія ліквідувала режим холдингових і фінансових компаній. Для звільнення від оподаткування прибутку бельгійських компаній на суму ринкових процентів на вклад до статутного капіталу було введено режим, згідно з яким компанія може відняти з податкової бази суму, яка була б нарахована як відсотки на суму внеску засновників у статутний капітал [3, с. 39–40].

Важливим фактором привабливості офшору є стабільність такого режиму господарювання на мікрорівні. Сьогодні очевидні переваги від використання офшорних схем для бізнесу, що полягають у:

- 1) використанні декількох офшорних компаній під час приватизації підприємств з метою збереження анонімності реального власника та отримання контрольного пакета акцій підприємства;
- 2) номінальній сплаті статутного капіталу та утриманні статусу IBC – International Business Company за порівняно невелику плату – до 1 000 дол.;
- 3) відсутності потреби в поданні бухгалтерських звітів урядовим чи податковим органам. Уся звітність замінена щорічним фіксованим збором від 150 до 1 000 дол. (аналог нашого фіксованого податку з підприємців – фізичних осіб) [7].

Інвестиційна привабливість різних офшорних зон залежить від умов реєстрації й оподаткування. Крім того, Форумом фінансової стабільності розвинутих країн, створеним колишнім президентом Бундесбанку (центрального банку Німеччини), визначено рейтинг офшорних зон за ступенем їх надійності:

- до першої групи належать Швейцарія, Люксембург, Дублін, Гонконг, Сінгапур, острови Гернси, Мен і Джерсі;
- до другої групи надійності віднесено Лабуан, Монако, Мальту, Андорру, Бахрейн, Гібралтар, Бермуди, Макао, Барбадос;
- до третьої групи увійшли Кіпр, Ліхтенштейн, Антигуа, Ліван, Панама, Ангілья, Кайманові, Британські та Віргінські острови, Беліз, Аруба, острів Куку, Багамські острови.

Доцільно зауважити, що фактор сприятливого інвестиційного клімату країн 2-ї та 3-ї груп відіграє важливу роль у виборі об'єктів інвестування українськими господарськими суб'єктами [6].

Переваги функціонування офшорів на мікроекономічному рівні водночас є недоліками та створюють загрози не тільки для окремих економік, а і для стабільності глобального економічного простору.

Серед головних негативних аспектів функціонування офшорів у глобальній економіці слід виділити такі:

- недобросовісна податкова конкуренція та ухилення від податків;
- створення умов для відтоку капіталу;
- створення елементів нестабільності у світовій економіці та фінансах у зв'язку з можливістю накопичення в офшорних зонах великих обсягів капіталів, насамперед спекулятивних;
- зменшення зайнятості в країнах-донорах;
- підтримка тіньової економіки;
- вплив на соціальну ситуацію в країнах-донорах, пов'язаних з ухиленням від оподаткування за допомогою офшорів;
- отримання позаконкурентних переваг тими компаніями, які використовують офшори [6, с. 120–121].

Незважаючи на всі негативні аспекти функціонування офшорних зон, повністю відмовитися від їх використання на сьогодні не доцільно ні для територій, які вважаються “податковими гаванями”, ні, тим більше, для компаній, які успішно використовують переваги цих зон.

Розробка та вжиття заходів з протидії ухиленню від сплати податків з використанням при цьому офшорних центрів стали однією з головних цілей фінансових органів багатьох країн. До найбільш впливових міжнародних організацій, які взялися до протидії зловживанням, що відбуваються в офшорних центрах, належать Європейський Союз і Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Низка держав, що є лідерами світової економіки, уклали двосторонні та

багатосторонні угоди з цієї проблеми. До таких країн належать США, Японія, Канада, Франція, Німеччина та Великобританія [9, с. 649]. Цією проблематикою також займаються Група чотирьох (Англія, Франція, Німеччина та США) та Співтовариство податкових адміністраторів країн Тихого океану (Японія, Австралія, Канада та США).

США, Франція й Індія належать до небагатьох країн, які офіційно санкціонували податкове виказування та ввели винагороду за надання інформації про неплатників податків. Так, за офіційними даними Служби внутрішнього доходу (СВД) на одну перевірку стосовно осіб, які мають прибуток менше 10 тис. дол., приходиться 4 перевірки стосовно осіб з прибутком від 25 до 100 тис. дол. і 16 – з прибутком більше 100 тис. дол. [9].

Взагалі США виступили ініціатором і координатором ведення міжнародної кампанії, спрямованої проти транснаціональних компаній і фізичних осіб, які ухиляються від сплати податків. Перші спроби регулювання цього процесу були зроблені ще в 1934 році і продовжуються до сьогодні. У 1979 р. Конгрес ухвалив закон про дотримання таємниці зарубіжними банками. Цей документ набув популярності під назвою Закон про швейцарський банк. Відповідно до нього були введені штрафи до 500 тис. дол., ув'язнення до 5 років або й те й інше для американського резидента, який користується іноземним рахунком для ухилення від сплати податків. У США діє “Закон про справедливе оподаткування та фіскальну відповідальність”, який містить окреме розпорядження, контроль над дотриманням якого покладений на СВД. Це розпорядження обмежує можливості використання пільг і переваг, які впливають з умов міжнародних угод, особливо в галузі оподаткування доходу.

Законодавство ж Італії менш радикальне. Міністерство фінансів у 1992 р. видало постанову, яка містить перелік країн з пільговим оподаткуванням, що створюють на своїй території можливості ухилення від сплати податків. Ті ж самі проблеми порушує Кодекс прибуткового податку, ухвалений у 1991 році. Італійське податкове законодавство не дає дефініції ухилення від податків. Це ускладнює розмежування між такими термінами, як “податкове планування”, “ухилення від сплати податків”, “відхід від податків”. Законодавство цієї країни запозичило також три типи міжнародних принципів, уже введених рядом країн з метою запобігання зловживанням під час використання офшорних центрів, а саме:

- 1) ухвалені у США в 1962 р. розпорядження, які обкладають податком фірми, що мають резиденції в офшорних центрах;
- 2) принцип, визнаний країнами ЄС, відповідно до якого компаніям, що мають резиденцію в одній із країн ЄС, не дозволено віднімати

з податкової бази витрати, пов'язані з угодами, укладеними з компаніями, зареєстрованими в податкових гаванях;

- 3) розпорядження та правила, які мають силу в Бельгії, Люксембурзі та Голландії, поширюються на дивіденди, виплачувані компаніями з резиденцією в податкових гаванях.

Активну позицію займає Велика двадцятка (G-20), що за результатами щорічних самітів презентує власні рекомендації щодо зміни законодавчих основ функціонування офшорних зон. G-20 тісно співпрацює з Офшорною групою банківського нагляду (OGBS), створеною в 1980 р. за ініціативою Базельського комітету з банківського нагляду [5].

Таким чином, діяльність міжнародних організацій, які координують діяльність “податкових гаваней” у світі і, тим самим, виконують регулюючу функцію міжнародних фінансів, сьогодні спрямована на обмеження операцій, що фінансуються за рахунок капіталу кримінального походження та запобігання транснаціональному руху капіталу незаконним шляхом.

Висновки. Вивчення особливостей функціонування офшорних зон, світового досвіду регулювання їх діяльності на сучасному етапі дало можливість зробити такі висновки:

1. Розвиток жорсткої міжнародної податкової конкуренції був зумовлений протиріччям між численними обмеженнями з боку національних законодавств і бурхливим розвитком міжнародних трансакцій внаслідок глобалізації фінансових ринків.
2. Функціонування офшорних зон має антогонічну за своєю сутністю природу, а отже, і різноспрямований вплив на мікро- та макроекономічному рівні. Так, якщо перевагою співпраці з офшорними структурами для юридичних осіб є скорочення витрат, то країни, що не є базовими для розташування офшорних структур, зазнають негативного впливу за рахунок виведення коштів резидентів з легального обігу в межах національної фінансової системи. Скорочення фінансового потенціалу країн негативно позначаються на темпах зростання й ефективності глобального фінансового ринку.
3. Щороку спостерігається суттєве зростання офшорних операцій і зростання кількості офшорних фінансових установ. Однак має місце і досить неоднозначне ставлення до офшорів серед науковців та урядів різних країн. Часто національні уряди вважають офшорні фінансові операції засобом ухилення від оподаткування та відмивання брудних грошей. Їх же опоненти стверджують, що це просто один із способів ведення бізнесу.

4. Економічно розвинуті країни сьогодні активно долучаються до процесу регулювання діяльності офшорних структур і запровадження заходів впливу на їх діяльність з метою детінізації кримінальних доходів і легалізації тіньового обігу капіталу. Пріоритетність визначених завдань пов'язана з дієвістю саморегулюючої функції фінансового ринку та потребою в підвищенні фінансового потенціалу як національних, так і світового фінансового ринку.

Список літератури

1. Аксьонов Д. Можливості сучасного офшорного бізнесу / Д. Аксьонов // Фінансовий ринок України. – 2009. – № 11. – С. 38–41.
2. Бозуленко О. Роль офшорної фінансової діяльності у світовій фінансовій системі / О. Бозуленко // Економіст. – 2008. – № 1. – С. 51–53.
3. Вахітов Р. Мінімізація податків та сучасні реалії офшорного бізнесу / Р. Вахітов // Фінансовий ринок України. – 2009. – № 12. – С. 38–40.
4. Волкова Ю. О. Розвиток офшорних центрів у системі міжнародного бізнесу / Ю. О. Волкова // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 1. – С. 43–48.
5. Ініціативи G20 змушують замислитися про зміну юрисдикції [Електронний ресурс] // Україна і світ. – Режим доступу : <http://ua-inter.net/archives/1641>. – 05.05.2009. – Заголовок з екрана.
6. Москаленко Н. В. Проблеми, зумовлені функціонуванням офшорних юрисдикцій, та шляхи їх розв'язання / Н. В. Москаленко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 10. – С. 117–121.
7. Офшорні зони як інструмент міжнародної податкової конкуренції [Електронний ресурс] / Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/znpnudps/2009_1/pdf/09kvmitc.pdf/. – 25.05.2006. – Заголовок з екрана.
8. Офшорні зони як спосіб збереження капіталу в нестабільній економічній ситуації [Електронний ресурс] / Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vodt/2009_10/19_Ofshorni_zony_ak_.pdf. – 9. – Заголовок з екрана.
9. Стецюк С. С. Прогнозна оцінка можливості та доцільності створення офшорних зон в Україні / С. С. Стецюк // Зовнішня торгівля: право та економіка. – 2008. – № 1. – С. 64–71.
10. Offshore banking [Electronic resource] / Carlo Scévola & Partners. – Access mode : http://www.carloscevola.com/offshore_banking.php.

Отримано 17.01.2014

Summary

This paper examines trends of the offshore areas functioning in the international financial relations. The methods which the developed countries are using at present to regulate the offshore areas activities for the purpose of unshadowing circulation of capital and increasing the financial capacity of the world market are determined.